

til at ignorere de økonomiske muligheder, der lå i at genoptage samhandelen med Rusland. Bolsjevismen i Storbritannien skulle bekæmpes gennem øget eksport til Sovjet. Det var en politik, der havde bred opbakning i offentligheden, og overfor skeptikerne fremhævede Lloyd George, at øgede kontakter ville styrke de 'moderate' i Moskva og på længere sigt opløse det bolsjevikiske diktatur.

Udenrigspolitisk må Ruslandspolitikken, mener Ullman, ses i sammenhæng med Lloyd Georges generelle 'appeasement' politik overfor Tyskland og Rusland. Han ønskede at forsone stormagterne i Europa således, at Storbritannien ikke blev tvunget til at binde sig for stærkt til én af parterne på et opdelt kontinent. I den forbindelse savnes måske en gennemførelse af et andet tema i britisk efterkrigs politik: Frygten for, at Tyskland og Rusland skulle finde sammen, og den deraf følgende tilskyndelse til vestlige kontakter med Sovjetstyret.

Tyskland og Rusland fandt alligevel sammen i Rapallo 1922. De fleste andre elementer i Lloyd Georges udenrigspolitiske program slog ligeledes fejl. Hverken bolsjevikkerne eller de konservative politikere i Storbritannien var interesserede i at bygge en britisk-sovjettisk forståelse op efter 1921. Havde Lloyd George selv et ansvar herfor? Ullman opregner hans svagheder: Hans optagethed af det taktiske i det politiske spil blev efterhånden en besættelse. Hans fald i 1922 var derfor 'ikke ufortjent'. Frankrig blev behandlet for nonchalant og uden forståelse for den franske regerings indenrigspolitiske vanskeligheder. Han var ikke i stand til at drage de politiske konsekvenser af Storbritanniens mindskede økonomiske styrke efter krigen; men først og fremmest var hans opfattelse af den politiske situation i Rusland forfejlet, og hans forestillinger om handelsforbindelsers virkninger på et socialistisk samfund naive. Ullman frikender ham dog alligevel, fordi han har svært ved at se alternativer til hans politik under de givne konditioner. Lloyd George var trods alt i besiddelse af statsmandsagtige visioner. 'Despite his flaws, he was the best of his contemporaries. We cannot rightfully ask for more' (s. 473). Kort sagt var Lloyd George offer for tragiske omstændigheder.

Der vil nok kunne sættes nogle spørgsmålstejn ved disse afsluttende vurderinger. Ullman har imidlertid med sine tre bind præsteret et solidt, velskrevet og spændende grundlag for den videre debat om forholdet mellem vestmagterne og sovjetstyret i de afgørende år efter den russiske revolution.

Jørgen Sevaldsen

Wolfgang Eichwede: Revolution und internationale Politik. Zur kommunistischen Interpretation der kapitalistischen Welt 1921-1925. Beiträge zur Geschichte Osteuropas, Band 8. Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1971. VI + 246 s. DM 36,-.

Det har været forf.s sigte at rekonstruere de forestillinger, som ledende bolsjevikker gjorde sig om forholdene i verden uden for Sovjetrusland i perioden

mellem sovjetregimets delvise stabilisering i 1921 og den faktiske konsolidering af sovjetstaten i 1925. Ved at sammendrage et empirisk materiale har Eichwede villet »konkretisere de teoretiske præmisser«, som alle bolsjevikker var fælles om: at verdenskrigen var udtryk og katalysator for nogle fundamentale og systemet iboende modsætninger, samt at Oktoberrevolutionen i Rusland i 1917 ville og måtte udvikle sig til en verdensrevolution. Det er et hovedsynspunkt hos forf., at den samtidige bolsjevikkiske vurdering og udviklingen i Europa var karakteriseret af en indre tvespaltethed: på den ene side understregedes den kapitalistiske ordens forfald og krise; på den anden side søgte man at forklare, hvorfor den samme orden endnu ikke definitivt var brudt sammen. Et andet og metodisk interessant hovedsynspunkt er, at den offentlige sovjetiske beskæftigen sig med de europæiske forhold for bolsjevikkerne havde ikke blot en teoretisk betydning og en propagandamæssig funktion. Da analysen var afstemt efter Kominterns og Sovjetruslands interesser, greb analyse og politik ind i hinanden; og da ifølge bolsjevikkernes egen opfattelse såvel ideologien skulle nuanceres som virkeligheden forandres gennem denne vekselvirkning, kan man – efter Eichwedens opfattelse – på grundlag af den åbne diskussion af internationale spørgsmål drage tilbageslutninger til de bagved liggende sovjetiske hensigter.

Desværre bliver det ved disse postulater i indledningen. I selve fremstillingen forsøger forf. ikke at sandsynliggøre sine hypoteser. Han har ligeledes afstået fra at konfrontere de samtidige sovjetiske forestillinger med »virkeligheden«, sådan som denne kommer til udtryk i den historiske forskning om periodens problemer. I stedet former fremstillingen sig som et referat i form af en opsummering i forfatterens sprog af de udvalgte artikler, taler m. v., isprængt direkte gengivelser (på tysk) af kildematerialet.

Stoffet er disponeret således, at bogens første del behandler de hovedproblemer, Komintern blev stillet over for i den pågældende periode, mens anden del belyser de mellemstatslige og verdensøkonomiske relationer. Denne disposition skyldes forf.s opfattelse af, at disse to områder hver især kendetegnes ved besiddelse af egne, specifikke problemkredse og strukturer. En anden grund til den valgte disposition angives at være det forhold, at de samtidige sovjetiske kommentatorer selv benyttede denne opdeling. Dispositionsprincippet er ikke uden betænkeligheder, og henvisningen til den samtidige sovjetiske praksis er især bemærkelsesværdig: det er jo netop et af de mest diskuterede spørgsmål i periodens sovjetiske historie, om og i hvilket omfang Kominternaktiviteterne (dvs. forholdet til de kommunistiske partier uden for Sovjetrusland) kan betragtes som adskilt fra den sovjetiske regerings handlinger over for andre regeringer. Ved i fremstillingen skarpt at adskille de to områder forledes læseren nemt til at tro, at der ingen forbindelser var mellem de to sæt aktiviteter; men ifølge nogle slutbetragtninger er dette ikke forf.s opfattelse.

Som en art katalog over samtidige sovjetiske tilkendegivelser om en række emner (f.eks. revolutionsudsigterne i Europa, den italienske fascisme, udviklingen i Tyskland, enhedsfrontpolitikken på Komintern-området; Versailles-systemet, Genoa-konferencen, Ruhr-krisen på det mellemstatslige område) indeholder værket et væld af nyttige oplysninger. Men til denne funktion er bogen også begrænset. Intetsteds søges sammenhængen – eller den manglende

sammenhæng – mellem sovjetregeringen og Komintern, den offentlige debats mulige forbindelse med de interne stridigheder i den bolsjevikiske ledelse o. l. diskuteret. Det spørgsmål melder sig derfor efter læsningen af den meget monotone og refererende fremstilling, om det ikke havde været meget mere hensigtsmæssigt og tillige mere konsekvent ud fra den af forf. selv valgte metode at have givet læseren den rene vare helt uden tilsætning, dvs. have udgivet en egentlig kildesamling til belysning af de i bogen behandlede temaer.

Bent Jensen

Marie-Luise Goldbach: Karl Radek und die deutsch-sowjetischen Beziehungen 1918–1923. Schriftenreihe des Forschungsinstituts der Friedrich-Ebert-Stiftung, Band 97. Verlag Neue Gesellschaft, Bonn-Bad Godesberg, 1973. 163 s.

Som titlen antyder, har det været forf.s hensigt at undersøge de tysk-sovjetiske relationer i sovjetregimets tidlige år, med Radeks virksomhed som konkret udgangspunkt og eksempel. Nærmere bestemt har forf. påny villet tage op til diskussion det klassiske problem, hvorvidt/i hvilket omfang det revolutionære regime i Rusland lod sit forhold til omverdenen – i dette tilfælde Tyskland – bestemme af revolutionspolitiske eller såkaldte realpolitiske forestillinger. Problemstillingen som sådan er altså ikke ny, men forf. finder en genoptagelse af problemet retfærdiggjort i den kendsgerning, at Radek spillede så afgørende en rolle for udviklingen af de tysk-sovjetiske relationer, uden at denne rolle dog hidtil nærmere er blevet undersøgt og beskrevet detaljeret for den pågældende periode i sin helhed. Siden Moskva-proceserne i slutningen af 1930'erne har Radek i Sovjetunionen været, hvad George Orwell har kaldt en »unperson«, dvs. officielt ikke-eksisterende, og den sovjetiske historieforskning har derfor ikke beskæftiget sig med den engang så fremtrædende bolsjeviks bedrifter. Af ikke-sovjetiske arbejder findes der dels nogle mindre afhandlinger om Radeks virksomhed i året 1919 og om hans rolle som sovjetregimets talerør, dels en generel biografi, hvori hans Tysklands-politik kun indgår som en mindre del af fremstillingen.

Radek var i mange henseender en bemærkelsesværdig og fascinerende person: født i det polske Galizien af jødiske forældre i 1885 virkede han i årene før den I Verdenskrig i Tyskland, hvor han tilsluttede sig den radikale fløj af det tyske socialdemokrati. Hans virksomhed her bestod hovedsageligt i revolutionær journalistik. Efter krigens udbrud flyttede han til det neutrale Schweiz, hvor han tilsluttede sig den yderliggående kreds af russiske revolutionære omkring Lenin. Efter Februar-revolutionen i Rusland 1917 ledede han i Stockholm det derværende bolsjevikiske informations- og propagandakontor. Efter Oktober-revolutionen samme år overtog han ledelsen af presseafdelingen i det nye sovjetiske udenrigskommissariat. Hans hovedvirksomhed i den her behandlede periode faldt imidlertid inden for den af bolsjevikkerne inspirerede III Internationale (Komintern), hvor Radek kun stod tilbage i indflydelse